ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-4

PEDAGOGIKA FANLARINI O‘QITISHDA TA’LIMIY METODLARDAN FOYDALANISH ZARURATI (XORIJ TAJRIBASI)

Primov Sherzod Kuvandikovich

Jizzax davlat pedagogika universiteti Pedagogika ta’limi nazariyasi kafedrasi katta o‘qituvchisi (PhD)

Anorboyeva Xulkar O‘ktam qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti Pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi magistranti

Annotatsiya: Maqolada innovatsion o‘qitish usullaridan foydalanish uchun didaktikadagi joriy o‘zgarishlarni umumlashtirish va o‘qituvchilarning o‘zgarishlarni tushunishi haqida fikrlar keltirilgan. Pedagogika fanlarini o‘qitishda ta’limiy metodlardan foydalanishning ahamiyati va zaruratini xorij tajribasi misolida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: didaktika, o‘qitishning innovatsion usullari, o‘qitishga ekologik yondashuv, pedagogika, pedagogic texnika, interfaol usul.

Annotation: The article summarizes current changes in didactics for the use of innovative teaching methods and provides ideas on teachers' understanding of the changes. The importance and necessity of using educational methods in teaching pedagogical subjects is analyzed using the example of foreign experience.

Keywords: didactics, innovative teaching methods, ecological approach to teaching, pedagogy, pedagogical techniques, interactive method.

Mamlakatimizda oliy ta’lim tizimini modernizatsiyalash hamda rivojlangan mamlakatlar ta’lim standartlari talablariga har tomonlama javob beradigan raqobatbardosh, kreativ fikrlovchi mutaxassiskadrlarni tayyorlashga qaratilgan o‘qitish jarayonini takomillashtirish zaruratini yuzaga kelmoqda. Oliy ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish, oliy ma’lumotli mutaxassislar tayyorlashning maqsadli yo‘nalishlarini aniqlash, ayniqsa, oliy ta’lim tizimida o‘quvtarbiya jarayonini sifatli tashkil etish dolzarb hisoblanadi. 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida oliy ta’lim sifatini oshirish va olim ta’lim qamrovini kengaytirish, davlat oliy ta’lim muassasalariga akademik va moliyaviy mustaqillik berish, salohiyatli oliy ta’lim muassasasini QS va TNE xalqaro reytinglariga kiritish, erkin va ijodiy fikrlaydigan yoshlarni nufuzli xorijiy oliygohlarga o‘qishga yuborish ko‘lamini ikki baravarga oshirish kabi muhim vazifalar belgilangan[1].

Pedagogikada o‘qitish metodi ta’lim maqsadi va vazifalariga erishish usullari va usullari yig‘indisidir. **Pedagogik texnika** metodning alohida jihati yoki tarkibiy qismidir. Bundan tashqari, bir xil texnika turli usullarning bir qismi bo‘lishi mumkin. Masalan, qoida va ta’riflarni yozib olish texnikasi o‘qituvchi materialni tushuntirganda ham, o‘quvchilar adabiyot bilan mustaqil ishlaganda ham qo‘llaniladi. Pedagogikada faoliyatning ayrim usullari, masalan, suhbat, tushuntirish, turli vaziyatlarda ham usul, ham uslub sifatida harakat qilishi mumkin.

O‘qitish usullari turli mezonlarga ko‘ra tasniflanadi, masalan:

- Talabalar tomonidan ma’lumotni idrok etish turiga ko‘ra: faol, interaktiv va passiv.
- Ma’lumotni uzatish usuli bo‘yicha: og‘zaki (adabiyot bilan ishlash, ma’ruzalar, o‘qituvchi bilan suhbatlar, amaliy (tajribalar, kuzatishlar).
- Didaktik maqsadlarda: bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalarni egallash, qo‘llash, mustahkamlash, sinab ko‘rish, ijodiy faoliyat uchun.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

• Kognitiv faoliyat turi bo‘yicha: tushuntirish va illyustrativ, reproduktiv, muammoli, qisman qidiruv, tadqiqot.

• O‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi hamkorlik turlari bo‘yicha: monolog, dialog, individual, guruh.

Faol usullar butun dars davomida bolalarni o‘quv faoliyatiga jalb qilishni o‘z ichiga oladi. Ularning afzalliklari talabalarning mustaqilligi va motivatsiyasining yuqori darajasi, fikrlash va xotirani faollashtirishdir. Zamonaviy maktablarda darslarda ko‘pincha quyidagilar qo‘llaniladi:

• taqdimotlar - bolalar berilgan mavzu bo‘yicha slaydlarni taqdim etadilar;

• keys texnologiyalari - talabalar real yoki simulyatsiya qilingan vaziyatga yechim izlaydilar;

• muammoli ma’ruzalar - unda xulosalar va qoidalar o‘qituvchi emas, balki talabalar tomonidan shakllantiriladi;

• didaktik o‘yinlar - viktorinalar, KVN, sayohat o‘yinlari va boshqalar;

• basketbol vaziyatlari (taqlid qilingan vaziyatlar)- masalan, talaba gid sifatida muzeyga ekskursiya o‘tkazadi.

Interfaol o‘qitish usullari eskirgan passiv usullarni almashtirmoqda, bunda o‘qituvchi asosiy rol o‘ynadi va talabalar faqat ma’lumotni qabul qildilar. Interfaol model o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi doimiy o‘zaro ta’sirni va bolalarning bir-biri bilan muloqot qilishini nazarda tutadi. Bu yerda o‘qituvchi rahbar emas, balki yordamchidir. U nima qilish kerakligini aytmaydi, lekin bolalar tashabbus ko‘rsatishi uchun sharoit yaratadi.

Muammoli ta’lim usullari

Zamonaviy ta’limning asosiy vazifalaridan biri– bolalarni tayyor materialni yodlash emas, balki ma’lumotlarni o‘zlari topishga, savollarga javob olishga o‘rgatishdir. Buning uchun muammoli o‘qitish usullari eng mos keladi, ya’ni muammoli vaziyatlarni yaratish orqali materialni taqdim etish. Ularni hal qilish orqali bolalar bilim, ko‘nikma va tajribaga ega bo‘ladilar.

Zamonaviy maktablarda muammoli ta’limning quyidagi usullari ko‘pincha qo‘llaniladi:

• Taqdimotni muammoli elementlar bilan bog‘lash - muayyan maqsadlarga erishish uchun tajribalar o‘rnatish (masalan, fizik hodisa yoki kimyoviy reaksiyani namoyish qilish).

• Kognitiv muammolarni taqdim etish - ritorik savollarni shakllantirish bilan ma’ruzalar.

• Dialogik muammoni taqdim etish - muammoni hal qilish uchun o‘qituvchi va bolalarning birgalikdagi ishi. Bu usul talabalarga allaqachon ma’lum bo‘lgan materialni yangi shaklda taqdim etishni o‘z ichiga oladi, masalan, masalani boshqacha hal qilish.

• Evristik yoki qisman qidirish usuli - muammoli vaziyatni bosqichma-bosqich hal qilish bilan shakllantirish. Har bir bosqichda qo‘shimcha savollar va topshiriqlar berilishi mumkin.

• Tadqiqot usuli - bu o‘qituvchi rahbarligida bolalar tomonidan muammoli vaziyatlarni hal qilish[2].

Ushbu yangiliklardan biri pedagogik o‘zaro ta’sirning RP darajalarini rivojlantirish bo‘lishi mumkin (maqsad mustaqil ishlash madaniyatini rivojlantirish):

• **R** - reproduktiv daraja: o‘qituvchi bolalarga o‘zi bilgan narsalarni aytib beradi, materialni tushuntiradi, muammolarni qanday hal qilishni ko‘rsatadi va hokazo.

• **P** - samarali daraja: talabalar olingan bilimlarni yangi echimlarni topish va nostandart muammolar bilan ishlash uchun qo‘llaydilar, o‘rganilgan materialni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqadilar.

Haqiqiy o‘quv jarayonida u shunday ko‘rinadi. Birinchidan, ish reproduktiv darajada amalga oshiriladi: yangi materialni o‘rganish, mustahkamlash, tizimlashtirish, umumlashtirish va amaliyotda

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

qo‘llash. Va keyin o‘rganish samarali darajaga o‘tadi - har bir talaba aqliy ijod mahsulini (masalan, insho, loyiha) yaratadi, bunda u o‘z hayotiy tajribasi, qarashlarini hisobga olgan holda olingan bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalarni tushunadi va qo‘llaydi.

Quyidagilarni hisobga olgan holda har bir yangi ish, maqsad, vazifa uchun pedagogik usullar tanlanadi:

- Materialning mazmuni va murakkablik darajasi.
- Darsning turi, maqsadi va vazifalari.
- Sinfning xususiyatlari: bolalarning yoshi, uyg‘unligi, tayyorgarlik darajasi va boshqalar.
- Har bir bolaning individual xususiyatlari.
- Usulning bolalarga ijtimoiy tajriba to‘plashiga yordam berish qobiliyati[3]. Masalan, ishni o‘zaro tekshirish talabalar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni tezda tashkil etishga yordam beradi. Kichik guruhlarda loyihalar ustida ishlash usuli bolalarni bir-birining fikrini tinglashga, o‘z nuqtai nazarini himoya qilishga va boshqalarni qabul qilishga o‘rgatadi.

Ko‘pgina hollarda, bir nechta usullarning optimal kombinatsiyasi: an'anaviy va innovatsion, faol va interaktiv. Bu bizga darslarni rang-barang va qiziqarli qilish imkonini beradi, bolalarga ta’lim standartlaridan chetga chiqmasdan mustaqillik va ijodkorlik ko‘rsatish imkoniyatini beradi.

Ta’limga bo‘lgan ijtimoiy talab va o‘qitishning an’anaviy usullari o‘rtasidagi ziddiyatni anglagan o‘qituvchilar – olimlar va amaliyotchilar boshqa tamoyillarga asoslangan o‘qitishning innovatsion usullarini izlashga, eng avvalo, ta’limda o‘quvchiga yo‘naltirilgan yoki rivojlantiruvchi yondashuvlarga murojaat qila boshladilar.

Eng yangi innovatsion texnologiyalardan foydalanish an'anaviy usullar yordamida hal qilish qiyin yoki imkonsiz bo‘lgan pedagogik va uslubiy muammolarni hal qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, tarixiy fanlarni o‘qitish metodikasida an’anaviy ta’lim tizimini yo‘q qilish va ijobiy natijalarini yo‘qotishga yo‘l qo‘yilmasligini hisobga olish kerak. Innovatsion va an'anaviy o‘qitish usullari talabalarning yagona ta’lim muhitining bir qismi sifatida bir-birini uyg‘un ravishda to‘ldirishi kerak.

Qozog‘iston va postsovet mamlakatlarida didaktika va pedagogikadagi o‘zgarishlar ikkita asosiy yo‘nalishga ega[4]. Birinchisi, mafkuraning o‘zgarishi va mamlakatlarning mustaqillikka erishishi bilan bog‘liq. Ikkinchisi ta’limni rivojlantirishning jahon tendentsiyalari bilan bog‘liq: kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish, axborotlashtirish, xalqarolashtirish, globallashuv va ta’limni diversifikatsiya qilish. O‘qituvchi, bir tomondan, o‘qitishning mazmuni, usullari, strategiyalari va texnologiyalarini loyihalash bo‘yicha sub'ektiv qarorlar qabul qiladi, ammo ta’lim islohotlarini amalga oshirish unga bog‘liq[5].

Boshqa tomondan, davlat va jamiyat pedagogik madaniyatni, o‘qituvchilar tafakkurining qadriyat jihatlarini kasbiy, kasbiy tayyorgarlik va o‘qituvchilar malakasini oshirish tizimi orqali uzatadi[6]. Ong va kasbiy faoliyatning subyektivligi zamonaviy pedagogika fanining tamoyillaridan biridir. Ya’ni, innovatsion usullardan foydalanish yoki foydalanmaslik o‘qituvchi shaxsiga, uning metodik malakasiga, o‘qituvchilik mahoratiga bog‘liq[7]. Pedagog kadrlar tayyorlash tizimining vazifasi ana shu ehtiyojni amalga oshirish va uslubiy kompetentsiyani rivojlantirishdan iborat. Universitetlarning vazifasi o‘qituvchilar va talabalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishni rag‘batlantirishdir[8].

O‘qituvchining muhim vazifasi - o‘zining pedagogik salohiyatini doimiy ravishda qayta ko‘rib chiqish va rivojlantirish; keyin o‘qituvchining namunasi ta’sirida o‘quvchi faol va malakali shaxs bo‘ladi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-4

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli Farmoni // O‘zbekiston Respublikasi Qonuni hujjatlar to‘plami – T.; 2022 – b.23.
2. Эффективность Государственной программы форсированного индустриально-инновационного развития глазами населения (по результатам социологического исследования / отв. ред. Б.К. Султанов. Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2016: с. 23-30.
3. Анисимов В.В., Грохольская О.Г., Никандров Н.Д. Общие принципы педагогики и современные инновации. М.: Издательский Дом «Просвещение»; 2016, с. 35.
4. Azbergenova R.B. Qozog‘istonda iqtisodiy o‘sishning sekinlashishi va uning globallashuvi jarayonida uni bartaraf etish istiqbollari.// KazNPU nomidagi xabarnoma. Abaya.seriya "Xalqaro hayot va siyosat". – 2016 yil. – № 2(45). – 25-bet.
5. Sitarov V.A. J. Komenskiyning didaktikasi: Darslik. M.: Akademiya nashriyoti; 2015 (3-nashr), b. 134
6. Kukushkina V.S. Pedagogik texnologiyalar. Nashriyot uyi mart; 2002; 25(1)98 b
7. Bordovskaya N., Rean A. Pedagogika: Pedagogika universitetlari talabalari uchun darslik. Sankt-Peterburg: Pyotr nashriyoti; 2015; -261
8. Manuilov Yu.S. Ta’limda ekologik yondashuvning konseptual asoslari. Kostroma davlat universiteti axborotnomasi. Gumanitar fanlar seriyasi. 2017; 14 (4): 21-27